

УДК 330.1(477)

JEL Classification Code: A 1, O 1

В. Демиденко
Т. Здоренко**V. Demidenko**
T. Zdorenko**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ В УКРАЇНІ****PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF KNOWLEDGE-BASED ECONOMY IN UKRAINE**

У статті узагальнено підходи до визначення терміна «економіка знань», розглянуто сучасні позиції України з точки зору переходу до економіки знань та чинники гальмування процесу її становлення, наведено взаємозв'язок економічного зростання з розвитком механізму державно-приватного партнерства та досліджено перспективні напрями розвитку економіки України.

Ключові слова: економіка знань, індекс економіки знань, інноваційно-інвестиційний клімат, державно-приватне партнерство, освітній фактор, інформація.

Постановка проблеми. Глобалізація, технологічна та інформаційна революції, суттєві фінансові та екологічні зміни обумовили стрімке поширення нового економічного укладу, що характеризується використанням новітніх високопродуктивних та наукомістких виробництв, широким інноваційним розвитком, переходом на стратегії, що базуються на знаннях, реалізацією інформаційної, наукомісткої продукції, – економіки знань.

Проблема необхідності переходу до нового типу економічного середовища постає перед усіма країнами, зумовлюючи їх продукувати, використовувати, зберігати та поширювати нові знання, підвищувати їх рівень та якість, задля утримання власних позицій в умовах кризових явищ та гідного місця в умовах жорсткої конкуренції, процвітання та прискорення соціально-економічного зростання.

Активне формування та розвиток в Україні економіки знань є безсумнівною передумовою стійкого розвитку вітчизни як суб'єкта світової економіки.

Тож охоплення країни трансформаціями, спричиненими становленням нової економіки, визначає актуальність і необхідність дослідження теоретичних аспектів сутності економіки знань та перспектив її подальшого розвитку в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти становлення і функціонування економіки знань опинялись у центрі уваги значної кількості вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Ф. Махлупа, Л. Федулової, В. Д. Базидевича, М. В. Ченцової та багатьох інших науковців.

Постановка завдання. Головною метою та завданням цієї роботи є теоретичне узагальнення підходів до формування і розвитку економіки знань і дослідження її перспектив розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Постійно зростає зацікавлення теоретичними та практичними аспектами економіки знань спричинене тим, що в кінцевому результаті до найвищого економічного ефекту, підвищення валового внутрішнього продукту, покращення рівня якості життя та зростання темпів розвитку економіки в цілому дійшли ті країни, які наполегливо розвивали освітні, наукові, інноваційні галузі, інформаційно-комунікаційні технології, тобто складові економіки знань.

Але досі ще існує велика кількість країн, в тому числі й Україна, які приділяють недостатньо уваги розвитку вищезазначених складових нової економіки.

Питанню економіки знань присвячено багато наукових праць авторства учених різних країн світу.

Сам термін «економіка знань» був сформований в 60-х роках ХХ століття Ф. Махлупом у книзі «Виробництво та поширення знань в США», де він зазначив, що розміщення ресурсів у сферах освіти та науково-дослідницької діяльності є важливою економічною складовою, а економіка освіти та науково-дослідницька економіка являють собою найдинамічніші нові напрями спеціалізації економіки [1].

За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), «Економіка знань або економіка, що ґрунтується на знаннях (англ. knowledge-based economy), – це економіка, яка безпосередньо базується на створенні, дистрибуції і використанні знань та інформації» [2].

На думку В. Гейця, економікою знань є економіка, в якій і спеціалізовані, і повсякденні знання є джерелом зростання.

Застосування таких знань разом із природними ресурсами, капіталом і працею роблять домінуючим фактором процесу їх нагромадження й використання, у результаті чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки. В економіці знань визначальним є інтелектуальний потенціал суспільства, на який вона спирається і який є сукупністю повсякденних (буденних) і спеціалізованих (наукових) знань, нагромаджених у свідомості людей і матеріалізованих у технологічних способах виробництва [3].

Г. А. Андрощук вважає, що економіка знань – це те принципово нове утворення, яке має прийти на зміну економіці винищення і експлуатації природи, економіці сліпого бажання людини отримати максимум прибутку. Її основою є не споживацький мотив людини, а прагнення задовольнити свої потреби таким чином, щоб не завдавати шкоди природі, сприяючи при цьому її відтворенню [4].

М. А. Ажажа стверджує, що економіка, яка ґрунтується на знаннях, відображає визнання того, що наукові знання та спеціалізовані унікальні навички їхніх носіїв стають головним джерелом і ключовим фактором розвитку матеріального та нематеріального виробництва, забезпечуючи стійкий економічний розвиток [5].

С. Клепко зазначає, що для економіки знань характерним є розвиток усіх видів виробництва, матеріального і нематеріального, зростання частки вартості знань в усіх економічних категоріях: у ціні окремого товару – націнка за новизну, стиль, торговельну марку, професійний дизайн, гарантії якості, страховки у вартості компанії – оцінка її інтелектуальних активів (вкладення в людський капітал і дослідження та конструкторські розробки, патенти, ліцензії, ноу-хау) і управлінського потенціалу (кваліфікація менеджменту, відносини зі споживачами і постачальниками) [6].

Найбільш загальне визначення економіки знань дає Л. Федулова, яка стверджує, що це економіка, яка створює, поширює та використовує знання для забезпечення свого зростання і конкурентоспроможності [7].

В. Д. Базидевич, аналізуючи праці Д. Куа, Р. Кроуфорда, Т. Сакаїї, Дж. Ходжсона, в підручнику «Інтелектуальна власність» визначив ознаки економіки знань (рис. 1).

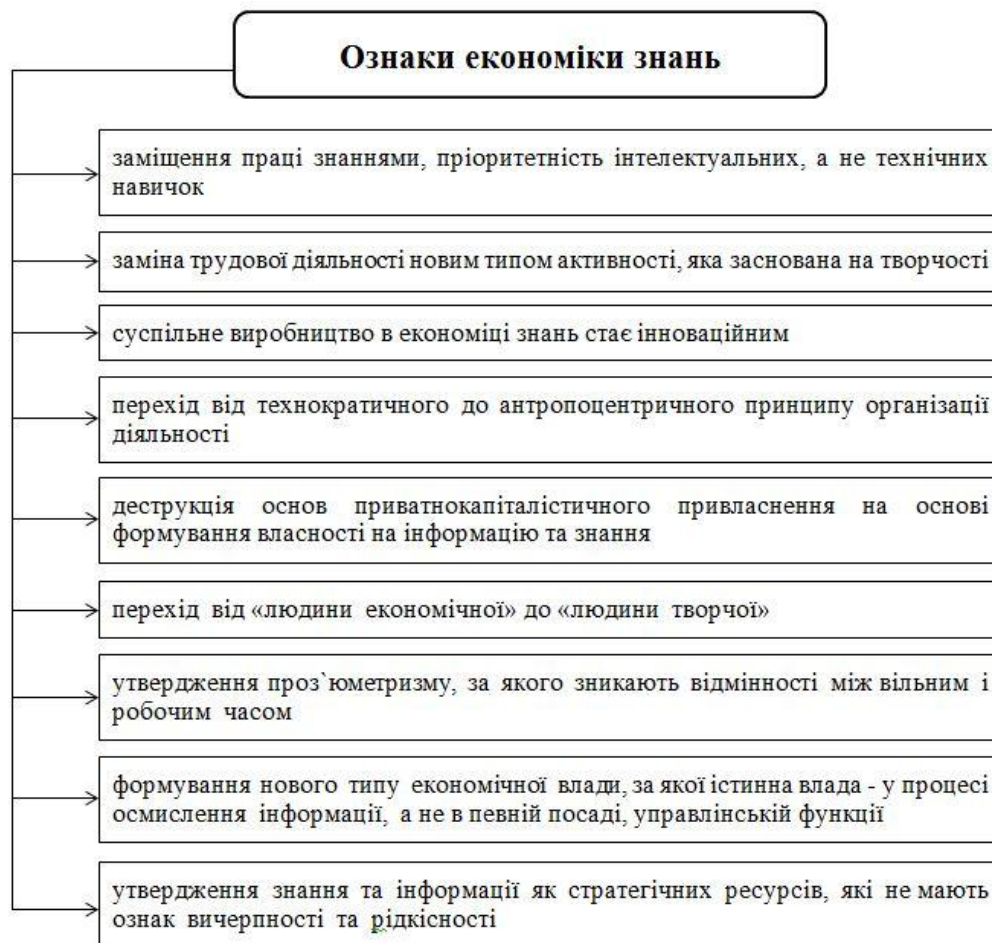

Рис. 1. Основні ознаки економіки знань за В. Д. Базидевичем [8]

Узагальнити огляд наукових досліджень щодо сутності терміна «економіка знань» можна, застосувавши твердження М. В. Ченцової, яка зазначає, що економіка знань – це постіндустріальна економіка, оскільки в ній має місце збільшення частки сфери послуг, яка починає домінувати в процентному відношенні над сферою виробництва; інформаційна економіка, оскільки інформація (знання, наука) починає відігравати в ній вирішальну роль як фактор виробництва; інноваційна економіка, оскільки інноваційною можна вважати таку економіку, в якій знання дозволяють генерувати безперервний потік нововведень, що відповідає динамічно мінливим потребам, а часто і формує ці потреби; глобальна мережева економіка, тому що в економіці знань взаємодія між носіями знання опосередковується широкими мережевими зв'язками в глобальному масштабі (поява мережі Інтернет як нової інфраструктури економіки) [9].

В усьому світі швидкий розвиток найбільш конкурентоспроможних і високотехнологічних галузей забезпечується збільшенням наукомісткості відповідної галузі, максимальним використанням об'єктів прав інтелектуальної власності, котрі, безперечно, стають одними з найбільш вартісних складових суспільного продукту.

В розвинених країнах частка секторів економіки з інтенсивним використанням інтелектуального капіталу сьогодні становить понад 50 %, і ця цифра постійно зростає. В промислово розвинених державах 80–95 % приросту валового внутрішнього продукту припадає на частку патентів, «ноу-хау», використаних у найсучасніших технологіях [10].

Дані Світового банку вказують на те, що зростання доданої вартості в галузях, які ґрунтуються на знаннях, у середньому становило 3 %, що стабільно перевищувало темпи загального економічного зростання в традиційних галузях, які не перевищували 2,3 % [11].

На основі розрахунків індексу економіки знань (Knowledge Economy Index (KEI)) Світового банку лідируюча позиція за рівнем розвитку економіки знань станом на 2012 р. зберігається за Швецією, далі йдуть Фінляндія, Данія, Нідерланди, Норвегія та інші, на восьмому місці Німеччина, США знаходяться на 12-й позиції. Україна на сьогоднішній момент займає тільки 56-у позицію, що на дві позиції нижче порівняно з рівнем 1995 р. [12].

Не найкращими також є позиції України в інших глобальних рейтингах (табл. 1).

Таблиця 1

Позиції України у міжнародних рейтингах

Назва рейтингу	Рік	Позиція (загальна кількість)
Рейтинг країн світу за Індексом розвитку людського капіталу (The Human Capital Index)	2015	31 (124)
Рейтинг країн світу за Індексом глобалізації (KOF Swiss Economic Institute, The 2015 Index of Globalization)	2015	42 (207)
Рейтинг розвитку Інтернету в країнах світу (The Web Index 2014-15)	2014-15	46 (86)
Рейтинг країн світу за Індексом інновацій 2014 (The Global Innovation Index 2014)	2015	64 (141)
Рейтинг країн світу за Міжнародним індексом прав власності (The International Property Rights Index)	2015	109 (129)
Рейтинг країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index)	2015-16	79 (140)

Такі сумні позиції країни у вищенаведених рейтингах зумовлені тим, що складовим економіки знань в Україні приділяється критично мало уваги, її інституційне середовище потребує значного вдосконалення, а її інноваційно-інвестиційна політика не є дієвою. Не піддається сумніву також те, що економічна політика української влади наразі не забезпечує сприяння інноваційному розвитку держави.

Водночас Україна володіє достатньо потужним науково-технічним та освітнім потенціалом, спроможним при відповідному управлінні прискорити перехід до економіки знань.

Основними структурними чинниками гальмування становлення економіки знань в Україні є, по-перше, деструкція макроекономічних пропорцій у темпах оплати праці та її продуктивності;

по-друге, невідповідність кількості та якості фахівців середньої спеціальної та вищої освіти запитами вітчизняного ринку праці; по-третє, невідповідність темпів інноваційної активності підприємств та розвитку науково-технічної сфери, а також структури середньо- і довгострокового фінансування фундаментальних, технологічних, продуктових та імітуючих інновацій [14].

З одного боку, сучасні реалії економіки України зумовлюють доволі повільний шлях у напрямку економіки знань в процесі поступового зростання доходів, трансформацій орієнтирів вітчизняних виробників та споживчих наборів покупців.

З другого боку, такий повільний шлях до змін означатиме зниження можливості конкурувати з більш сильними гравцями на внутрішніх та зовнішніх ринках, втрату споживачів, оновлення потреб яких відбувається такими швидкими темпами, що українські виробники не в змозі повною мірою задовольнити їх.

Слід звернути увагу на нераціональний розподіл ресурсів, здатних забезпечити розвиток фундаментальних наук. Саме вони, з великою ймовірністю, можуть стати фундаментом розвитку високоефективних технологій, розробки нової інноваційної продукції та виходу українських підприємств на нові ринки. Проте велика кількість підприємців та виробників вважає за недоцільне та небезпечне спрямовувати власні ресурси за окресленим вище напрямком через високий ступінь невизначеності.

Отже, обов'язки організатора та замовника результатів і надбань теоретичних досліджень та фундаментальних науково-дослідних і дослідницько-конструкторських розробок має взяти на себе держава.

Важлива функція у цьому випадку дісталася б державно-приватному партнерству, що забезпечувало б створення кластерів з виробництва інноваційної продукції та розробку змін у чинному законодавстві щодо реалізації приватними підприємствами науково-дослідних і дослідницько-конструкторських розробок. Такі зміни можна було б внести до ЗУ «Про державно-приватне партнерство», розширивши перелік здійснення партнерства відповідно сферою «науково-дослідні і дослідницько-конструкторські розробки».

Значну роль у становленні економіки знань відіграють також ефективні мережі комунікацій між стейкхолдерами та легкість доступу до інформації. І завдання держави у цьому випадку полягає у сприянні становленню потужної інформаційно-комунікаційної інфраструктури, формуванні та поширенні інформаційних баз та інтернет-сервісів.

Отже, державі необхідно займати ключову позицію у забезпеченні переходу до нової економіки в Україні, формуючи належний інноваційно-інвестиційний клімат.

У цьому напрямку позитивним зрушенням є внесення змін до Податкового кодексу щодо особливостей оподаткування суб'єктів індустрії програмної продукції, що передбачає звільнення на 10 років (з 2013 по 2023 рр.) операцій з постачання програмної продукції від оподаткування податком на додану вартість.

Варто відзначити також, що одна з провідних ролей у новоекономічному прогресі належить освітньому фактору.

Подальше становлення економіки знань потребує значного зростання і наукової еліти, і висококваліфікованих фахівців, що ефективно впроваджували б попередньо генеровані науковцями знання в усіх виробничих ланках.

Отже, тільки системна модернізація може забезпечити перехід країни на якісно новий рівень цивілізаційного розвитку.

Висновки. Наразі ефективність господарювання та конкурентні переваги країн все більше визначаються застосуванням знань. Саме тому, формування результативного механізму активізації і підвищення ролі знань є ключовим завданням сучасної економіки.

Тільки ефективна реалізація державою сукупності заходів щодо формування відповідних умов для подальшого зростання науково-освітнього та професійного потенціалу країни, розвитку підприємств-продуцентів високих технологій та нової інноваційної продукції, забезпечення інформаційної підтримки та легких, зручних комунікацій, впровадження та безупинний розвиток програм результативної інноваційно-інвестиційної політики дозволить забезпечити сталий розвиток України, успішний перехід на засади економіки знань та можливе новоекономічне лідерство.

Список використаної літератури

1. Machlup, F. The production and distribution of knowledge in the United States / Fritz Machlup. – Princeton : Princeton University Press, 1962. – 460 p.
2. Organization for Economic Cooperation and Development. The knowledge-based economy. – OECD/GD (96) 102. – Paris, 1996.
3. Геєць В. Характер перехідних процесів до економік знань / В. М. Геєць // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 4–14.
4. Сахненко О. І. Економіка знань та заходи державної підтримки / О. І. Сахненко, М. М. Максимова // Молодий вчений : наук. журн. – Херсон. – 2014. – № 6 – С. 28–31.
5. Ажажа М. А. Інвестиції в освіту як фактор інтелектуального прогресу / М. А. Ажажа // Соціальна перспектива і регіональний розвиток : наук.-пр. журн. – Вип. 2. – Запоріжжя : КСК-Альянс, 2007. – С. 37–40
6. Клепко С. Ф. Наукова робота і управління знаннями : навч. посіб. / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОІППО, 2005. – 201 с.
7. Федулова Л. І. Економіка знань : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. І. Федулова; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. – К., 2009. – 600 с.
8. Базидевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник / В. Д. Базидевич. – К. : Знання, 2006. – 431 с.
9. Ченцова М. В. Особенности формирования экономики знаний в современных условиях : автореф. дисс. на соискание ученой степени к.э.н., спец. 08.00.01 / М. В. Ченцова. – М., 2008. – 26 с.
10. Паладій М. Інноваційний шлях розвитку українського суспільства потребує нової економічної стратегії [Електронний ресурс] / М. Паладій. – Режим доступу : <http://patent.km.ua/ukr/>
11. Згуровський М. Шлях до інформаційного суспільства – від Женеви до Тунісу / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 3 вересня 2005.
12. Knowledge assessment methodology 2012 [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – The World Bank Group, 2016. – Режим доступу : (дата звернення 10.05.2016) – Назва з екрана.
13. Хусаїнов Р. В. Економіки знань : сутність, складові, специфіка / Р. В. Хусаїнов, А. Ю. Янченко, М. М. Руденко // Молодий вчений. – 2015. – № 11 (26) – С. 95–103.
14. Савицька Н. Л. Чинники гальмування економіки знань в Україні : суб'єктний підхід / Н. Л. Савицька // Харків : ХДУХТ, 2012. – С. 250–257.

References

1. Machlup, Fritz (1962), The production and distribution of knowledge in the United States, Princeton University Press, Princeton, 460 p.
2. Organization for Economic Cooperation and Development (1996), The knowledge-based economy. OECD/GD (96) 102, Paris.
3. Heyets', V. M. (2004), "The character of transient processes to knowledge-based economies" ["Kharakter perekhidnykh protsesiv do ekonomik znan"], *Ekonomika Ukrainy*, No. 4, pp. 4–14.
4. Sakhnenko, O. I., Maksymova, M. M. (2014), "The knowledge-based economy and measures of government support" ["Ekonomika znan' ta zakhody derzhavnoyi pidtrymky"], *Molodyy vchenyy* (Kherson), No. 6, pp. 28–31.
5. Azhazha, M. A. (2007), "Investment in education as a factor of intellectual progress" ["Investytsiyi v osvitu yak faktor intelektual'noho prohresu"], *Sotsial'na perspektyva i rehional'nyy rozvytok*, TOV «KSK-Al'yans», Zaporizhzhya, (2), pp. 37–40.
6. Klepko, S. F. (2005), Scientific work and knowledge management [Naukova robota i upravlinnya znannyamy], POIPPO, Poltava, 201 p.
7. Fedulova, L. I. (2009), Knowledge economy [Ekonomika znan'], Kyiv, 600 p.
8. Bazydevych, V. D. (2006), Intellectual property [Intelektual'na vlasnist'], Znannya, Kyiv, 431 p.
9. Chentsova, M. V. (2008), Peculiarities of the formation of knowledge economy in modern conditions: thesis for Ph.D. in Economics [Osobennosti formirovaniya ekonomiki znaniy v sovremennykh usloviyakh: avtoref. diss. na soiskaniye uchenoy stepeni k.e.n., spets. 08.00.01], Moscow, 26 p.
10. Paladiy, M. "Innovative way of Ukrainian society development requires a new economic strategy" ["Innovatsiynyy shlyakh rozvytku ukrayins'koho suspil'stva potrebuye novoyi ekonomichnoyi stratehiyi"], available at: <http://patent.km.ua/ukr/>
11. Zhurov'skyu, M. (2005), "The way to information society – from Geneva to Tunisia" ["Shlyakh do informatsiynoho suspil'stva – vid Zhenevy do Tunisu"], *Dzerkalo tyzhnya*, 3 veresnya.
12. Knowledge assessment methodology 2012 (2016), website, electronic data, The World Bank Group.
13. Khusainov, R. V., Yanchenko, A. Yu., Rudenko, M. M. (2015), "Knowledge economies: nature, components, specific character" ["Ekonomiky znan': sutnist', skladovi, spetsyfika"], *Molodyy vchenyy*, 11 (26), pp. 95–103.
14. Savyts'ka, N. L. (2012), Factors of knowledge economy hindering in Ukraine: subject approach [Chynnyky hal'muvannya ekonomiky znan' v Ukraini: Sub'yektnyy pidkhid], KhDUKhT, Kharkiv, pp. 250–257.

V. Demidenko, T. Zdorenko

PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF KNOWLEDGE-BASED ECONOMY IN UKRAINE

Globalization, technological and information revolutions, essential financial and ecological changes have caused rapid distribution of new economic structure, which is characterized by the use of the latest high-productive and knowledge-intensive productions, broad innovative development and transition to knowledge based strategies, sale of information and knowledge-intensive products – knowledge-based economy.

The purpose of the article consists in theoretical generalization of approaches to the formation and development of knowledge-based economy and the research of the prospects of its development in Ukraine.

Now the efficiency of managing and competitive advantages of countries is more and more determined by the use of knowledge. Thus, the formation of productive mechanism for activation and increase of knowledge role is a key task of modern economy.

Only effective implementation by the state of the set of actions concerning the formation of corresponding conditions for the further growth of scientific, educational and professional capacity of the country, the development of enterprises of high technologies and new innovative products, the ensuring of information support and easy, convenient communications, the implementation and continuous development of programs of productive innovative and investment policy will allow to provide sustainable development of Ukraine, successful transition to the principles of knowledge-based economy and new economic leadership.

Keywords: *knowledge-based economy, index of knowledge-based economy, innovative and investment climate, public-private partnership, educational factor, information.*